
Н.Г. Солонська

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

ТИПОЛОГІЯ ТА ВИДИ ЖУРНАЛІВ НАУКОВОГО СПРЯМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ (ЗА ФОНДАМИ ВІДДІЛУ ЗАРУБІЖНОЇ УКРАЇНІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Статтю присвячено періодичним та неперіодичним виданням, що не тільки відбивають наукову діяльність української діаспори, її культурну роботу, а й є одним із важелів збереження національної ідентичності та відіграють важливу роль у пропаганді культури України. Преса української діаспори є предметом вивчення цілого ряду наукових дисциплін у контексті історії України, української преси та книгознавства.

Ключові слова: наукова преса української діаспори, історія України, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, відділ зарубіжної україніки, книгознавство, журнал.

Нині до дослідження преси української еміграції звертається дедалі більше науковців, віддаючи належне ефективності її впливу на зміцнення, розширення комунікативних зв'язків, її непересічної ролі у формуванні суспільної думки щодо принципово важливих подій у світі, у підтримці почуття національної єдності; невідривності від історії батьківщини, відбитті інтелектуального і духовного життя українців за кордоном. Існує доволі великий і повчальний досвід діяльності української емігрантської, зокрема й наукової преси [3—5, 7—13].

Преса зарубіжжя відіграє надзвичайно важливу роль в інформуванні світу про досягнення українців і за кордоном, і в самій Україні. Преса дала можливість заявити українцям про себе як про інтелектуальну, творчу націю. Сьогодні можна говорити, що сформовано основні тенденції, концепції, особливості, що вирізняють українську зарубіжну журналістику, наукову в тому числі.

Емігрантська преса українського зарубіжжя — напрям книгознавства, який вивчається на міждисциплінарному рівні, в контексті таких наукових дисциплін і напрямів, як: історія,

спеціальні історичні дисципліни (книгознавство, пресознавство та ін.), емігрантознавство, діаспорознавство, культурологія, комунікативістика, паблік-рілейшн, комплекс політологічних дисциплін, журналістикознавство, комплекс філологічних дисциплін тощо. Цей величезний інформаційний масив потребує систематизації та впорядкування.

Актуальність запропонованої нами проблеми полягає в необхідності вивчення, дослідження та узагальнення знань про історію української зарубіжної преси, зокрема наукового спрямування, визначення особливостей її розвитку, друку, архітектоники, стилю, тематичних аспектів тощо.

Ми розглядаємо цінні й рідкісні журнали та бюлетені, переважна частина яких зберігається в нашій країні тільки у відділі зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ВЗУ НБУВ).

Зважаючи на обмежений обсяг статті, у ній представлено короткий огляд одиниць збереження фонду ВЗУ НБУВ як вектор майбутніх досліджень. Ці періодичні та неперіодичні видання, інколи такі, що мають однакову назву в різних країнах друкування, а певний відсоток яких уже припинив своє існування, подаються за абеткою, згідно з вихідними, здебільшого, зовсім обмеженими, даними. Ця фрагментарність і неповнота, що є свідченням об'єктивних історичних обставин, потребують спеціального дослідження, аналізу та науково-бібліографічного пошуку.

Наукові проблеми порушуються у таких виданнях, що зберігаються у фондах ВЗУ НБУВ: «Віра й наука» (український релігійний журнал. Місце видання — Брукхавен. 1963—1982); «Естафета» (журнал Асоціації діячів української культури. Порушено проблеми літератури, мистецтва, науки, критики); «Зоря» (часопис підкарпатського наукового товариства Унгвар. 1941—1943); «Воєнно-науковий журнал: за збройну Україну» (у фондах ВЗУ НБУВ зберігається тільки номер за 1938 р. Обсяг: 124 с. Місце видання не зазначено. Подається зміст, однак при прізвищах не вказуються ініціали); «Журнал українознавчих студій» (видавець: Канадський інститут українознавчих студій (КІУС). 2010—2011); «Науково-технічний вісник» (видавець: Український технічно-господарський інститут. Місце видання: Мюнхен, Німеччина. Початок: від м. Подебради, Чехословацька республіка). Періодичність: 1—2 рази на рік. Формат: 170 × 210 [<http://www.ukma.edu.ua/index.php/news/1122-yak-tse-bulo-u-miunkheni-vystavka-dokumentiv-tavydan-uthi>]); «Книголюб» (видавець: Українське товариство прихильників книги. Йому присвячено ряд ґрунтовних досліджень; підготовлено бібліографію. Місце видання: Прага, Чехословаччина); «Лікарський вісник» (журнал Українського товариства Північної Америки. Місце видання — Чикаго (США). Подано зміст, адресу. Зазначено прізвища редактора, дизайнера, членів редколегії, мовного редактора. Формат: 170 × 252); «Літературно-науковий вісник» (Місце видання: Регенсбург, Німеччина 1948—1954. Видавець: Українська видавнича спілка. Рубрик нема. Формат: 170 × 260); «Наша культура» (науково-літературний місячник. Місце видання: Вінніпег, Канада). З 1935 р. місячник виходив чотирма аркушевими

книжечками. Головний редактор, видавець проф., д-р І. Огієнко. Подано зміст. Зазначено умови передплати, адресу); «Новини з Академії» (видавець: Українська Вільна Академія наук (УВАН) у США. Місце видання: Нью-Йорк, США); «Новий літопис» (квартальник суспільного життя, науки й мистецтва. Місце видання: Вінніпег (Канада); «Новини з Академії» (видавець: УВАН у США. Місце видання: Нью-Йорк); «Новий літопис» (квартальник суспільного життя, науки й мистецтва. Місце видання: Вінніпег, Канада); «Рідна мова» (квартальник українського вчительського товариства у Польщі; в 1935 р. виходив у Варшаві. Головний редактор І. Огієнко. Наскрізна пагінація з першого числа); «Рідне слово» (вісник літератури, мистецтва і науки. 1945—1946. Місце видання: Мюнхен-Карлсфельд, Німеччина); «Соборна Україна» (незалежний українознавчий збірник. Тематика: література, мистецтво, суспільство, наука. Місце видання: Париж (Франція); «Україна і світ» (релігійний та громадський журнал. Тематика: література, мистецтво, наука. Місце видання: Ганновер, Канада); «Українська книга» (квартальник бібліографії й книгознавства Товариства українських бібліофілів, Українського бібліотечного товариства Америки та Бібліографічної Комісії НТШ. Філадельфія. 1943—1982); «Український історик» (журнал Українського історичного товариства. Місце видання: Мюнхен, Німеччина). Нині — Острозька академія, Україна. Журнал має значну історіографію); «Українська книга» (квартальник бібліографії й книгознавства Товариства українських бібліофілів. 1937—1939 (21 чч.) і 1942—1943. Місце видання: Львів); «The Annals of the Ukrainian Academy of Art and Sciences in the Un. States». 1951—1977. Місце видання: Нью-Йорк, США) та ін. У 1980-ті роки почала діяти Українська європейська культурно-освітня фундація. Її метою було створення кафедри української мови та літератури при Лондонському університеті. В Англії в повоєнний період почали виходити часописи «Українська думка», «Наша церква», «Наше слово», «Сурма», «Визвольний шлях».

КІУС видає також: «Подорожні нотатки з української Канади» (щоквартальний бюлетень. Виходить у електронному форматі та містить різноманітну інформацію стосовно дослідницької, видавничої діяльності та конференцій, що стосуються історії та культурного життя українців Канади (Центр українсько-канадських студій імені Кулів при КІУС); «Українці за кордоном: новини та погляди» (електронна підбірка статей про українців світової діаспори. Другий неперіодичний бюлетень (Центр українсько-канадських студій імені Кулів при КІУС).

Підкреслимо, відносно вище названих часописів не можна ставити одностороннього питання про такі поняття, як форма, види оправ, історія розвитку внутрішніх елементів — титульного аркуша, шмуцтитула, заставок, ініціалів, кінцівок, ілюстрацій, видів шрифтів, способів складання текстів із них та способів друку, основних віх написання творів: від написання до виготовлення тиражу та ін. Отже, йдеться про типологію нетипології. Наведемо деякі більш розлогі приклади.

«Біблос» (повна назва «Біблос: журнал української бібліографії») — бібліографічний ілюстрований часопис (до 1956 р. української бібліографії і рецензій). 1954—1974. Місце видання: США. Вийшло 167 чисел. Квартальник. Малотиражне, неперіодичне видання. Тираж не зазначено. Обсяг — до 16 с. Формат: 185 × 290. Головний редактор — М. Сидор-Чарторійський. У жодному номері не вказано прізвище художника. Зміст не подається.

Рубрики змінювані. Частина матеріалів публікується поза ними. Бібліографічні списки непослідовно чергуються зі статтями, офіційними матеріалами, ілюстраціями, рекламою нових книжок, віршами, зверненнями, некрологами, списками нової продукції українських еміграційних видавництв; рецензіями; невеликими статтями з історії України та Церкви в Україні, джерелознавства, історії українського друкарства; хронікою культурного, наукового і суспільного життя української діаспори США. Поточну українську бібліографію подавав Микола Сидор-Чарторійський — письменник, літературознавець, соратник Степана Бандери, засновник українського видавництва «Говерла» (1950, Нью-Йорк), яке очолював 30 років. Видав і перевидав понад 500 українських книг, був головним редактором газети «Народне слово», вів радіопрограму «Гомін України». Автор понад 40 літературних творів. Видання часопису підтримав книгознавець Я.Б. Рудницький, який ініціював випуск бібліографічних покажчиків Канади.

Наведемо опис одного з номерів «Біблоса». 1969. — Ч. № 2 (125) — Квіт.—Черв. — Рік 15 (18,5 × 29). Кегль — 6-й та 8-й. Англ. мовою: Ukrainian Bibliography Biblos; Editor: N. Sydor Czartorysky. Постійних рубрик нема.

На обкладинці: фотоілюстрації князів київської династії: Бориса, Гліба, Ігора, Ярослава, Володимира Мономаха; княгині Ольги. На звороті обкладинки: фотоілюстрації, зроблені з портретів невідомих художників: Маркіяна Шашкевича, Івана Франка, Євгена Коновальця, Симона Петлюри.

Рубрика. Нові видання (прод. від № 1). В інформаційному списку — різні за тематикою і типологією видання: наукові, художні (у тому числі дитячі), офіційні матеріали тощо. Сторінка завершується фотоілюстрацією (пасхальні яйця). С. 4 — рубрика «Довідник» (бібліографічний список літератури). Сторінка завершується рекламою про працю П. Христюка «Українська революція. 1917—1920» (англ. мова). С. 5—6 — рецензія д-ра Al. Sokolyszyn на працю С. Новака «Junior Slavica». С. 6: Далі — пропуск. С. 15 — рубрика (англ. мова). — «The Way» (шлях). С. 16 — іл.: фотоілюстрація деревориту Альбрехта Дюрера «Христос Воскрес» (1510 р.). Нижня половина сторінки — «Неофіти» Т. Шевченка (уривок). Далі — сторінки переплутані (друкарський брак). С. 11 — інформація українською та англійською мовами. С. 12 — інформація про «29 квітня — День українського моря і української флотії». Сторінка завершується фотоілюстраціями українських писанок. С. 13 — уривок з поезії І. Франка «Тямлю як нині: малим ще хлопчиною ...». Супроводжується фотоілюстрацією до ікони Святої Матері. На цій же сторінці: Нові видання. Йдеться про працю А. Чайковського «За сестрою». Бібліографічна довідка праць про творчий доробок Василя

Стефаніка. С. 14 — Інформація «Засади співпраці в Управі Американського Наукового т-ва ім. Шевченка». Сторінка завершується повідомленням про вихід із друку ілюстрованого літературно-мистецького журналу «Волосожар». Тобто, властива надзвичайна різноманітність матеріалів.

Науково-бібліографічну концепцію має й «*Ucrainica Canadiana*» («Канадська україніка», 1954—1972). Місце видання: Вінніпег, Канада. Видавець — УВАН. До його випуску долучилися Я.Б. Рудницький та Д. Сокульський [6].

«*Бюлетень КІУС*». Місце видання: Торонто, Канада. В 1992 р. замінено на «Бюлетень Канадського інституту українських студій». Текст українською та англійською мовами. Вказані прізвища редакторів, макетувальників. Постійних рубрик і змісту нема. Формат: 210 × 280 [14].

Вивчення діяльності КІУС, який веде дослідницьку і видавничу роботу, пов'язану з Україною та українською діаспорою, слугує джерельною базою двомовної освіти і надає інтелектуальну підтримку українській спільноті [15].

«*Визвольний шлях*» (український суспільно-політичний, літературний і науковий часопис-місячник). 1948—2007. Місце видання: Лондон, Велика Британія). Видавався на циклостилі; потім — друкарським способом. Формат видання змінювався. Емблему часопису виконано художником-графіком Робертом Лісовським. Стиль видання визначається публікаціями наукових, науково-популярних статей і художніх творів. У статтях наукового спрямування відбито: проблеми історії та археології України, історії ОУН, Української повстанської армії; дослідження питань літератури, музико- та мистецтвознавства, прози й поезії письменників-емігрантів та ін.

У 1995 р. створено київську філію редакції «Визвольного шляху», а 2004 р. його редакцію перенесено до Києва. Дизайн часопису радикально змінено, хоча його видавничий знак роботи Р. Лісовського збережено. З 2007 р. співвидавцем часопису стала Києво-Могилянська академія. У червні 1993 р. у НБУВ відбулася презентація журналу «Визвольний шлях» і було передано його повний комплект до фондів бібліотеки [17].

«*Шлях*» (часопис науки, мистецтва, політики. Квартальник бібліографії й книгознавства Товариства українських книголюбів, Товариства українських бібліотекарів і Бібліографічної комісії НТШ). Редактор Б. Романенчук. Місце видання: Філадельфія, США. Зі змісту, 1978, № 1, рік 8: Верига Г. Українські книгозбірні в Канаді; Чапленко В. Український етимологічний словник; Огляди й рецензії: В. Стус. Свічада в свічаді — Н. Пазуняк; О. Ізарський. Полтава — О. Керч; Антологія поез українськей (sic!. — Н.С.) В. Верига; І. Патрило. Джерела і бібліографія історії української Церкви. — О. Соколишин; <...>; М. Кравчук. Бібліографічні огляди тощо.

Список видань, вихідна інформація про які передбачає значний науково-бібліографічний пошук, можна продовжити. Крім того, на жаль, у фондах ВЗУ НБУВ існують лакуни — неповнота комплектів.

Від самого початку створення Бібліотеки, упродовж усіх років її діяльності вона прагнула максимально зібрати все про Україну, як зазначено в

Статуті книгозбірні. Послідовно запроваджуються нові комунікаційні технології, розширюються міжнародні зв'язки, налагоджуються ширші контакти, однак існувало й існує чимало об'єктивних причин (і це тема іншої статті), які поки що унеможлиблюють поповнення фондів зарубіжної україніки в повному обсязі, згідно з алгоритмом їх друку. А ці унікальні фонди користуються дедалі більшим попитом у дослідників різних галузей знань. Свідчення тому — численні наукові статті, дисертації, захищені на матеріалах фондів зарубіжної україніки НБУВ.

Неповнота комплектів деяких журналів та інших видів пресової продукції, звичайно, створює труднощі для дослідників. Розв'язати проблему, заповнити лакуни у фонді можна, створивши інтегрований електронний каталог періодичних та неперіодичних видань української діаспори (у тому числі, й наукового спрямування). Є повчальні приклади. В Україні нині розвивається, попри складнощі фінансового порядку, проект «Діаспоріана» (м. Запоріжжя). Частиною його цілком може стати й бібліотека української періодичної преси зарубіжжя.

Уже кілька років працює безкоштовний електронний архів емігрантської преси *Librarium*. Він містить сотні емігрантських журналів із російської преси (проект Федора Сумкіна). «У 2014 р. дві бібліотечні системи в Північній Америці — в Торонто (Канада) та бібліотечна система у м. Вашингтон (США) позичили через *OverDrive* понад 2 млн електронних видань. Крім того, вісім бібліотечних систем видали на абонемент понад 1 млн електронних видань. Ці цифри включають е-книги, аудіокниги, потокову музику і відео- та електронні періодичні видання. Очевидно, що е-читання стає основним у бібліотеках по Північній Америці» [17, 18]. Така форма роботи, особливо з наукової літературою, натеper превалює і в Україні.

Творча спадщина української діаспори становить потужний культурний та історичний ресурс але, на жаль, недостатньо відомий на прабатьківщині [2]. Закордонна українська періодична преса, яка має досвід функціонування, виробила ефективні засоби впливу на свідомість читачів, на формування громадської думки, національної самосвідомості (тому й була заборонена за радянського режиму) є достойною трибуною для введення цього потужного інформаційного ресурсу в культурний і науковий обіг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березкіна В.В. Видавнича діяльність Канадського Інституту Українських Студій / В.В. Березкіна // Бібл. вісн. — 2010. — №4. — С. 63—68.
2. Богуславський О.В. Преса міжвоєнної української еміграції і боротьба за незалежність України : історичний шлях, досвід, дискусії / О.В. Богуславський. — Запоріжжя : Просвіта, 2008. — 451 с.
3. Брайлян Н. Часопис «Тризуб» (1925—1939 рр.) про періодичні видання української еміграції у Чехословаччині / Н. Брайлян // Зб. пр. науково-дослідного центру періодики. — 2004. — Вип. 12. — С. 283—299.
4. Вішка О. Преса української еміграції в Польщі (1920—1939 рр.) : історико-бібліографічне дослідження / О. Вішка ; наук. ред.-консультант М.М. Романюк ; НАН

- України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Науково-дослідний центр періодики. — Л. : [б.в.], 2002. — 479 с.: іл.
5. *Губарець В.В.* Преса і книга діаспори. З історії видавничої діяльності українського зарубіжжя : навч. посібник. — К. : Ун-т «Україна», 2008. — 266 с.
 6. *Дегтяренко Л.О.* Книгознавець Ярослав Богдан Рудницький / Л.О. Дегтяренко, О.К. Супрунюк // Вісн. Кн. палати. — 2011. — № 6.
 7. *Денека О.І.* Українська еміграційна преса у Франції 20—30-х рр. ХХ ст. : становлення, розвиток, проблематика : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / О.І. Денека ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. — Львів, 2006. — 177 арк.
 8. *Заремба О.С.* Видавничо-бібліотечна інфраструктура української еміграції в Чехословаччині між двома світовими війнами : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Заремба Олеся ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв України. — К., 2002. — 203 арк.
 9. *Колісник Д.В.* Гетьманський рух і преса української політичної еміграції (1920—1930-ті рр.) / Д.В. Колісник ; Нац. гірничий ун-т; Ін-т гуманітарних проблем. — Д. : НГУ, 2008 : іл. — 171 с.
 10. *Савка М.* Українська еміграційна преса у Чехословацькій Республіці (20—30-ті рр. ХХ ст.) : історико-бібліогр. дослідження / М. Савка ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Науково-дослідний центр періодики. — Львів : [б.в.], 2002. — 308 с. — (Серія «Українська періодика за кордоном»).
 11. *Сидоренко Н.М.* Національно-духовне самоствердження : у 3 ч. Ч. 2. Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919—1924) / Н.М. Сидоренко; Дослідний центр історії укр. преси. — К., 2000. — 262 с.
 12. *Тимошик М.* Видавнича справа української еміграції в Німеччині / М. Тимошик // Зб. пр. Науково-дослідного центру періодики . — 2003. — Вип. 11. — С. 160—183.
 13. *Ясь О.В.* Періодична преса істориків діаспори (1945—1991) / О.В. Ясь // Бібл. вісн. — 1996. — № 2.
 14. <http://korolenko.kharkov.com/cgi-bin/wcatalog/irbis>
 15. http://revolution.allbest.ru/history/00287039_0.html
 16. https://uk.wikipedia.org/wiki/Канадський_інститут_українських_студій
 17. [http://uk.wikipedia.org/wiki/Визвольний_шлях\(журнал\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Визвольний_шлях(журнал))
 18. <http://newsbreaks.infotoday.com/NewsBreaks/Ebooks-in-2015-Trends-and-Forecasts-Part-1-101446.asp>

Solonska N.G.

TYPOLOGY AND TYPES OF UKRAINIAN DIASPORA MAGAZINES OF SCIENTIFIC DIRECTION (ACCORDING TO THE FUNDS OF THE DEPARTMENT OF FOREIGN UKRAINIKA AT THE VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)

The article is dedicated to periodic and non-periodic publications which reflect not only scientific activities of Ukrainian diaspora, its cultural work, but is one of the levers of preservation of national identity and play an important role in promoting the Ukrainian culture. The press of Ukrainian diaspora is the subject of study of a number of scientific disciplines in the context of the history of Ukraine, Ukrainian press and Book Science.

Key words: Scientific press of Ukrainian diaspora, the history of Ukraine, Vernadsky National Library of Ukraine, Department of foreign ukrainika, Bibliology, magazine.